

Система вправ для формування в учнів 9-го класу англомовної культурно-країнознавчої компетенції

Проблема створення системи вправ для навчання іноземної мови є однією з найважливіших у практично-му й теоретичному планах, оскільки раціональність системи вправ є запорукою успішності навчання міжкультурного спілкування. Питанню створення системи вправ для навчання іноземної мови та ознайомлення з культурою носія цієї мови присвячені дослідження багатьох методистів: І.Л.Бім, Н.Ф.Бориско, В.А. Бухбіндера, Є.М.Верещагіна, Н.І.Гез, А.Ю.Горчева, І.А.Грузинської, П.Б.Гурвича, І.А.Данилович, М.С.Льїна, А.Д.Климентенко, З.І.Кличнікової, В.Г.Костомарова, Б.А.Лапідуса, С.В.Литвин, Р.К.Міньяр-Білоручева, Ю.І.Пасова, І.В.Рахманова, І.Д.Салістри, В.В.Сафонові, В.Л.Скалкіна, Н.К.Склярєнко, О.Б.Тарнопольського, Г.Д.Томахіна, С.К.Фоломкиної, В.С.Цетлін, С.П.Шатілова, А.Д.Шахназарові, Е.П.Шубіна, D.Byrne, B.Eggert, Ch.Fries, A.S.Hornby, R.Lado, H.E.Palmer, A.Pincas, B.Tomalin, S.Stempleski та інших.

Система вправ для навчання іноземної мови забезпечує як організацію процесу навчання, так і організацію процесу засвоєння. Крім того, загальновідомим є той факт, що головною передумовою взаєморозуміння у міжкультурному спілкуванні, його основою є *культурний фон*, тобто знання про культуру країни виучуваної мови. Засвоєння такого роду знань разом з навичками вживати й розуміти лексичні одиниці культурно-країнознавчого характеру та вміннями використовувати культурно-країнознавчу інформацію у процесі спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності складають особливий вид компетенції – *культурно-країнознавчу* (як складника соціокультурної компетенції) – у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції. **Метою** даної статті є запропонувати систему вправ для формування культурно-країнознавчої компетенції в учнів 9-го класу за навчально-методичним комплексом (НМК) *English through Communication (ETC)*.

Під *системою вправ*, слідом за С.П.Шатіловим, ми розуміємо таку сукупність необхідних типів, видів і різновидів вправ, що виконуються у такій послідовності і в такій кількості, які враховують закономірності формування навичок та вмінь в різних видах мовленнєвої діяльності в їх взаємодії і забезпечують максимально високий рівень оволодіння іноземною мовою у заданих умовах¹. Розроблена система вправ є складовою частиною загальної системи вправ, представленої в НМК *ETC*. Вона спрямована на оволодіння навичками і вміннями розуміння і вживання культурно-країнознавчої інформації в основних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі).

Загальними параметрами системи вправ є системність, структурність, інтегрованість, ієрархічність, при цьому кожний новий рівень – це не сума одиниць наступного рівня, а “новий якісний щабель організації”². Спираючись на структурну організацію системи вправ, визначаємо таку ієрархію рівнів запропонованої системи:

- *система вправ* для навчання культурно-країнознавчої компетенції (ККК) учнів;
- *підсистема вправ* для оволодіння навичками та вміннями певного виду мовленнєвої діяльності (МД) – аудіювання, читання, говоріння, письмо;
- *група вправ* для оволодіння конкретними навичками (наприклад, лексичними, орфографічними та ін.) та окремими вміннями (наприклад, розуміти аудіотексти культурно-країнознавчого характеру).

На схемі представлена структура системи вправ для навчання ККК учнів, до якої включаються чотири підсистеми вправ відповідно до чотирьох основних видів МД. Кожна підсистема містить по кілька груп вправ, хоча деякі з них, у свою чергу, мають подальший розподіл.

Крім цього, для побудови запропонованої системи вправ необхідно визначити типи й види вправ, їх відповідність для формування тих чи інших навичок або вмінь мовлення, іншими словами – створити класифікацію вправ для формування ККК. Розглянемо основні критерії, згідно з якими вправи відносять до того чи іншого типу: 1) вмотивованість, 2) ступінь комунікативності, 3) ступінь керування, 4) спрямованість на прийом або видачу інформації, 5) наявність ігрового компонента, 6) спосіб організації та 7) необхідність забезпечення опорам³.

За критерієм вмотивованості вправи поділяються на *вмотивовані* та *невмотивовані*. Виходячи з принципів побудови НМК *English through Communication*, до нашої системи вправ не вмотивовані вправи не включаються.

За другим критерієм розрізняють *некомунікативні*, *умовно-комунікативні* та *комунікативні* вправи. Некомунікативні вправи, в яких учні виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, зосереджуючи увагу лише на формі, посідають підлегле місце у системі вправ, що пропонується. Вони характерні для етапу формування лексичних навичок. По можливості цим вправам надається ігровий характер (наприклад, розв’язання кросворда для засвоєння специфічних лексичних одиниць культурно-країнознавчого характеру). Поряд з ними на цьому етапі використовуються умовно-комунікативні вправи.

На етапі розвитку вмінь розуміти і вживати культурно-країнознавчу інформацію в основних видах МД учні

¹ Ш а т і л о в С . Ф . Методика обучения немецкому языку в средней школе. – М.: Просвещение, 1986. – С. 59.

² П а с с о в Е . И . Теоретические основы обучения иноязычному говорению. – Воронеж: изд-во Воронеж.ун-та, 1983. – С. 40.

³ С к л я р е н к о Н . К . Типология вправ в интенсивному навчанні іноземних мов// Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов. – К.: КДППМ. – 1992. – С. 13.

виконують умовно-комунікативні вправи, в яких передбачаються мовленнєві дії учнів у ситуативних умовах. Обов'язковими ознаками таких вправ є наявність мовленнєвого завдання і ситуативність. Крім цього, виконуються комунікативні вправи, що виступають як спеціально організована форма спілкування.

За третім критерієм вправи поділяються на повністю керовані, частково керовані та вправи з мінімальним керуванням. У запропонованій системі вправ ступінь керування мовленнєвими діями буде залежати від етапу формування й розвитку умінь вживати культурно-країнознавчу інформацію у різних видах МД. На етапі формування лексичних навичок, на якому учні вчать правильно вимовляти й уживати лексичні одиниці культурно-країнознавчого характеру, дії учнів будуть повністю або частково керованими вчителем. На етапі формування чи розвитку вмінь сприймати культурно-країнознавчу інформацію на слух і при читанні, а також уживати цю інформацію в говорінні та письмі, дії учнів будуть частково і мінімально керованими.

За четвертим критерієм вправи поділяють на рецептивні, рецептивно-репродуктивні та продуктивні. У рецептивних вправах учні сприймають культурно-країнознавчу інформацію зором чи на слух, а потім за допомогою різних способів перевіряється розуміння учнями прочитаного чи прослуханого. Цей тип вправ домінує при навчанні рецептивних видів МД. У рецептивно-репродуктивних вправах учні спочатку сприймають культурно-країнознавчу інформацію, а потім частково репродукують її. У більшості випадків при виконанні вправ цього типу учні спочатку сприймають

інформацію культурно-країнознавчого характеру під час аудіювання і читання, а потім використовують її згідно з мовленнєвою ситуацією. У продуктивних вправах учні самостійно породжують усні та письмові висловлювання на рівні тексту. Продуктивні вправи виконуються на етапі розвитку вмінь використання культурно-країнознавчої інформації у продуктивних видах МД. У НМК також представлені рецептивно-продуктивні вправи, коли продукуванню усного чи писемного висловлювання передують сприймання й розуміння тексту.

За п'ятим критерієм вправи поділяються на вправи без ігрового компонента, із нерольовим ігровим компонентом та з рольовим ігровим компонентом. У нашій системі вправ переважають вправи з рольовим ігровим компонентом.

За шостим критерієм вправи поділяються на фронтальні, хорові, парні, групові та індивідуальні. Для більшої ефективності вправ дуже важливо комбінувати різні способи їх організації у процесі навчання. Хорові вправи переважають під час подачі нового матеріалу у тексті-полілозі (друге пред'явлення); фронтальні та хорові – на етапі формування лексичних навичок; одночасна індивідуальна робота всіх учнів – при розвитку рецептивних видів МД. Для навчання продуктивних видів МД широко використовуються парні, групові та індивідуальні вправи.

За сьомим критерієм розрізняються вправи без опор, з природними опорами і штучно створеними опорами різних видів – змістовими та формальними, слуховими, зоровими або слухо-зоровими; об'єктивними (складеними викладачем) або суб'єктивними (складеними уч-

нем). Ми використовуємо змістові, формальні, зорові та об'єктивні опори. Вправи зі штучно створеними опорами представлені переважно на етапі формування лексичних навичок та вмінь сприймати й використовувати культурно-країнознавчу інформацію, а на етапі розвитку цих умінь використовуються природні опори або вправи без опор.

Основним методичним принципом побудови системи вправ, слідом за С.П.Шатіловим, вважаємо: принцип адекватності основних типів і видів вправ кожної підсистеми лінгвопсихологічним характеристикам певного виду МД і, відповідно, певному виду комунікативних умінь. Згідно з цим принципом провідне місце у підсистемі вправ для навчання вмінь говоріння повинні займати комунікативні вправи у говорінні; у підсистемі вправ для навчання читання – комунікативні вправи у читанні тощо. Другим принципом побудови системи вправ є принцип позитивного впливу різних видів МД один на одного у навчальному процесі. Йдеться про взаємодію і взаємозв'язок у навчальному процесі таких видів МД як говоріння й аудіювання, читання і письма, говоріння і читання, говоріння й письма, аудіювання і читання, аудіювання і письма. Аналіз спільності рецептивних видів МД і вивчення взаємодії продуктивних видів МД дозволили зробити висновок про те, що найбільш ефективним є взаємопов'язане (інтегративне) навчання усіх видів МД. Цей принцип відповідає одному з основних вихідних положень НМК *English through Communication* – паралельному і взаємопов'язаному навчанню усіх видів МД. Проілюструємо це твердження завданням до вправи з НМК *EtC* для 9-го класу: *In the course of the contest "How Well Do We Know Australia and New Zealand?" the Ukrainian and Canadian teams are to prepare 10 questions each concerning New Zealand. Make use of the text "The Land of the Long White Cloud" and the Commentary to it. Discuss the questions, write them on other side of the board. When the questions are prepared the representatives of each team ask and answer the questions in turn.*

Аналізуючи загальну систему вправ НМК *English through Communication* для 9-го класу, зауважимо, що вправам для формування ККК відводиться велика роль, тому що на даному ступені навчання англійської мови за НМК *English through Communication* культурно-країнознавчий аспект спілкування є домінантним.

Розглянемо вправи для навчання аудіювання культурно-країнознавчих текстів. Визнано, що аудіювання викликає в учнів найбільші труднощі. Серед численних труднощів у сучасній методиці виділяються ті, які пов'язані: 1) із мовною формою (фонетичні, лексичні, граматичні); 2) зі змістом повідомлення (розуміння предметного змісту (фактів): що відбулося? з ким? де? коли?; розуміння логіки викладу (зв'язків між фак-

тами): чому?; розуміння загальної ідеї, мотивів, вчинків дійових осіб); 3) з умовами пред'явлення (кількість прослуховувань, темп мовленнєвих повідомлень, джерело аудіювання, опори та орієнтири); 4) із сприйманням виду мовлення (монологічне чи діалогічне мовлення)¹. Специфічне значення для нашої системи вправ мають категорії, пов'язані з мовною формою та змістом повідомлення. Відповідно виділяємо дві групи вправ для навчання аудіювання: для формування лексичних навичок аудіювання і для розвитку вмінь аудіювання. Обґрунтуємо необхідність вибору саме таких груп вправ.

Як відомо, аудіювання як складне творче вміння може здійснюватися передусім за умови сформованості відповідних навичок – слуховимовних, лексичних, граматичних (М.Л.Вайсбурд, Н.В.Єлукіна, В.Ф.Занглігер, С.Л.Захарова, І.О.Зимня, Н.Н. Прусаков, Г.В.Рогова). Проте групи вправ для формування слуховимовних, граматичних та лексичних навичок аудіювання до нашої системи вправ не включались: передбачається, що ці навички аудіювання повинні бути сформовані в попередніх класах. Виняток складають специфічні лексичні навички – навички автоматизованого розуміння на слух лексики культурно-країнознавчого характеру, тобто тих лексичних одиниць, семантика яких безпосередньо пов'язана з національною культурою – з історією й географією країни, її фольклором, музикою, традиціями, побутом тощо. У НМК *English through Communication* перша зустріч учня з лексичними одиницями культурно-країнознавчого характеру відбувається в широкому контексті тексту-полілогу (останній подається з перекладом на рідну мову), що сприяє загальному розумінню лексичних одиниць та сприйманню їхньої звукової форми (перші два пред'явлення здійснюються без зорової опори).

Приклад (фрагмент тексту-полілогу)²:

Jimmy: Exhibitions of art are in many other places, for instance, in the National Arts Centre (NAC) which is located not far from the Gallery. The NAC serves as a national cultural forum. The Centre was built in 1969. Home to the NAC Orchestra, it also offers a regular program of music, dance and drama from all over the country and, indeed, the world.

Мистецькі виставки є у багатьох інших місцях, наприклад, у Національному мистецькому центрі (НМЦ), розташованому недалеко від Галереї. НМЦ відіграє роль національного культурного форуму. Центр побудовано у 1969 році. Будучи місцем знаходження оркестру НМЦ, він також постійно пропонує музичні, танцювальні, драматичні програми з усієї країни, а точніше – з усього світу.

Проте часто для розуміння такої лексики із самого контексту і навіть перекладу на рідну мову недостатньо, тому що в більшості випадків вона безеквівалентна. Тому з цією метою використовується коментар, який учні читають самостійно або слухають пояснення вчи-

¹ Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і переробл. / Кол.авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – С.128.

² Тут і далі всі приклади взяті з підручника „Англійська мова у спілкуванні”: Підручник для 9 кл. загальноосвітн. навч. закл./ Кол. авторів під керівн. Н.К. Скляренко. – К.: Освіта, 2001. – 319 с.

теля. Так, у коментарі, що слідує за цим текстом-полілогом, пояснюється значення слова 'форум'.

Приклад (фрагмент коментаря до тексту-полілогу):

In ancient Rome the word 'forum' meant a public place for meeting. In modern English 'forum' is any place where public matters may be talked over and argued about.

Мета вправ, спрямованих на розвиток мовленнєвих умінь аудіювання, полягає в тому, щоб навчити учнів сприймати й розуміти загальний зміст висловлювання, виділяти окремі смислові частини тексту, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, зосереджувати увагу на діях і характеристиках персонажів, простежувати логічну послідовність подій. До цієї групи відносяться комунікативні вправи, які є по суті мінімально-керованою мовленнєвою діяльністю і забезпечують практику в аудіюванні на основі комплексного подолання аудитивних труднощів.

Розглянемо приклади вправ цієї групи.

Відповідно до загальнометодичних вимог усі вправи в аудіюванні у НМК *English through Communication* мають трифазну структуру: 1) сприйняття інструкції (за якою слідує зняття труднощів, якщо вони є в аудіотексті); 2) прослуховування тексту; 3) контроль розуміння прослуханого.

Інструкція з чітко сформульованим мовленнєвим завданням відіграє важливу роль під час навчання аудіювання, адже вона має зорієнтувати учнів на цілеспрямоване й свідоме розуміння тексту. Відповідно до вимог, описаних у попередньому параграфі, аудіювання розглядається як комунікативний акт і повинно бути вмотивованим. Крім цього, на даному етапі навчання аудіювання знімаються мовні (переважно лексичні) труднощі. Перед прослуховуванням тексту учням пояснюються незнайомі слова, в тому числі культурно-країнознавча лексика.

Приклад (інструкція до тексту для аудіювання):

The rivalry between the two largest cities of Australia, Sydney and Melbourne, is common knowledge, but does it have any serious ground? You'll hear two Australians, the Sydneysider and the Melbournian, talking about their cities (text "Sydney and Melbourne"). After listening try to answer these questions.

- According to the Sydneysider, Melbourne is not like Sydney. What is good about Sydney?
- According to the Melbournian, Melbourne is a terrific city to live in. What is interesting about Melbourne?
- Is there any serious ground for the rivalry between Sydney and Melbourne? Why? Why not?

Ця вправа в аудіюванні тексту *"Sydney and Melbourne"* має вербальну опору, так званий „словник перед очима”; поряд із словами та виразами, які необхідно пояснити учням перед прослуховуванням тексту, він містить також культурно-країнознавчу лексику: *Dirty Dick's* – назва театрального центру, *the Melbourne Cup* – Кубок Мельбурна, *Australian Rules Football* – футбол, в який грають за австралійськими правилами.

Обов'язковим і вирішальним після прослуховування тексту є етап, на якому вчитель контролює розуміння тексту. Дії учнів на цьому етапі мають бути пов'язаними

з характером завдання, отриманого перед аудіюванням. Серед численних форм перевірки розуміння прослуханого у НМК *English through Communication* переважає віддається тестам із вибором відповіді (альтернативним, множинного вибору, перехресним), тестам на "заміну", упорядкуванню пунктів плану чи блоків тексту за логікою змісту, визначенню головної думки, завершенню висловлювань, виправленню неправильних тверджень тощо. Отже спосіб контролю відповідає характеру діяльності – рецепції відповідно до описаних вище вимог. Приклад:

Let's see how well you understand the Sydneysider and the Melbournian.

What do they say about the following things? Fill in the chart, compare your answers with your partner's.

	Sydneysider	Melbournian
annual rainfall		
film industry/studios		
Painting/galleries		
fashion industry/shops		
Pacific/English type of city		
exciting/reserved people		
cultural/sporting events		

Метою даної вправи є контроль розуміння аудіо-тексту культурно-країнознавчого характеру. Контроль здійснюється за допомогою таблиці, яку учні мають заповнити основною інформацією з тексту.

Розглянемо підсистему вправ для навчання читання культурно-країнознавчих текстів. Як відомо, читання є рецептивним видом МД, який полягає у сприйнятті й переробці об'єктивно існуючого друкованого тексту – продукту репродуктивної/продуктивної діяльності певного автора. Тексти, з якими учні знайомляться у процесі читання, є найголовнішим джерелом культурно-країнознавчої інформації у НМК *EtC*.

Згідно з чинною Програмою (2005) метою навчання читання у загальноосвітній школі є сформувати в учнів вміння читати автентичні тексти різних жанрів і видів з різним рівнем розуміння змісту обсягом не менше 1100 друкованих знаків. Розрізняють технічний і змістовий аспекти діяльності читача. У контексті цієї статті пріоритетним є змістовий аспект читання. Останній залежить від технічного і полягає в досягненні розуміння інформації, яка сприймається читачем, завдяки декодуванню графічних знаків і смислових зв'язків тексту. У підсистемі вправ для навчання читання культурно-країнознавчих текстів ми виділяємо групу вправ для формування лексичних навичок читання, а саме *техніки читання слів із культурно-країнознавчим компонентом* і групу вправ для розвитку мовленнєвих умінь читання.

Формування лексичних навичок читання починається з роботи над активним лексичним словником, представленим у тексті-полілозі: з графічним образом нових лексичних одиниць, в тому числі культурно-країнознавчого характеру, учні зустрічаються під час третього пред'явлення тексту-полілогу, де вони сприймають його одночасно по двох каналах: зоровому і

слуховому. Після кожного тексту-полілогу слідує вправи, спрямовані на техніку читання нових лексичних одиниць. Приклад:

We've learned a lot about sports in Canada and the most prominent physical features of the country. To be able to share the information with your school-mates at home make sure you can read correctly the following words from the text "Indian Summer and Ice Hockey": the Canadian Shield [i:]; Lake Ontario [0n'teariou], Lake Erie ['leri], Lake Huron ['hju:erxn], Lake Superior [su:'piqriq]; the Tundra [A] [q], Prairies ['preqriz]; Ellesmere Island ['elzmlq] ['allqnd], Alert [q'lq:t], Toronto [ou], Quebec ['kwl'bek].

Розглянемо групу вправ, метою яких є розвиток умінь читання текстів культурно-країнознавчого характеру. У роботі з текстом для читання виділяють три фази: передтекстову, текстову і післятекстову. У кожному конкретному тексті можуть бути труднощі як мовні, так і смислові. Оскільки мовні (у нашому випадку лексичні) труднощі визначаються переважно специфікою процесу встановлення графемно-фонемних відповідностей при читанні англійською мовою, то видається доцільним у *передтекстовій* фазі виконувати ряд вправ з техніки читання, в тому числі слів та словосполучень із культурно-країнознавчим компонентом. Такі тренувальні вправи спрямовані на зняття зазначених вище труднощів техніки читання. Усі вправи для формування лексичних навичок побудовані на матеріалі кожного конкретного тексту. Визнано, що чим міцніше зв'язок "буква-звук", тим легше здійснюється процес читання. Відповідно до вихідних положень НМК *English through Communication* у підручнику для 9-го класу з метою полегшення засвоєння графемно-фонемних відповідностей використовується часткова транскрипція. Вона записується під відповідною буквою чи буквосполученням. Букви, які не вимовляються, позначаються крапкою під відповідною буквою. Графемно-фонемні відповідності, що не викликають труднощів, встановлюються учнями самостійно. Крім зняття мовних (лексичних) труднощів на передтекстовому етапі учням дається мовленнєве завдання, яке повинне вмотивувати цей вид мовленнєвої діяльності, зорієнтувати тих, хто читає, на цілеспрямоване й свідоме розуміння тексту, на вилучення головної інформації.

У другій, *текстовій*, фазі має місце самостійне читання тексту мовчки. Тут труднощі, пов'язані з наявністю певної кількості незнайомих слів, знімаються тим, що на полях навпроти рядка, де вони зустрічаються, вони подаються з частковою транскрипцією й перекладом.

Третьою фазою роботи з текстом є *післятекстова фаза*, мета якої – перевірити розуміння тексту, а також формування мовленнєвих умінь читання, оскільки у процесі їхнього виконання передбачається орієнтування у прочитаному тексті, знаходження певної інформації згідно з одержаним завданням.

Наведемо приклади роботи з текстом культурно-країнознавчого характеру, призначеним для читання.

Передтекстовий етап:

You continue preparing for your Social Studies class. You're to read the second part of the passage "How Canadians Govern Themselves". Before you start reading the passage, read aloud the following words. Note the accents and phonetic symbols.

govern, senate, transit, province, premier, Commons, chamber, commerce, social, garbage, sewage; national, fédéral, crimínal, bénéfice, cabinet, principal, liberal, minister, citizen, sénator, limited, primary, governing, législative, législature; provincial, judiciary, municipal, exécutive, political, respónsible, conservative, progréssive, Canadian, election, lieutenant, assembly, départment; compose, appoint, propóse, appéal, suprême, défense; législatión, respónsibility, démocratíc, rèreprésentative.

Наступним є завдання до вправи у власне читанні тексту: *Now you can start reading the passage.*

Після читання тексту учні отримують завдання, мета яких перевірити розуміння прочитаного: *To show how well you understand the text find the answers to the following questions in the passage "How Canadians Govern Themselves".*

Відповідно до вихідного положення НМК *English through Communication* про взаємопов'язане навчання усіх видів МД та принципу позитивного впливу різних видів МД один на одного при навчанні читання використовуються й письмові вправи. Наведемо приклад завдання до вправи, в якій читання виступає як мета навчання, а засобом контролю правильності виконання завдання використовується письмо: *To better understand how Canadians govern themselves give written answers to questions 1,3,4,8,10,13,16,17.* Ця вправа, як і попередня, розвиває в учнів уміння вилучати необхідну інформацію, пов'язану з культурно-країнознавчим компонентом.

У залежності від комунікативної мети навчання розрізняють три види читання: ознайомлювальне, вивчаюче й переглядове¹. У НМК *English through Communication* в тій чи іншій мірі представлені усі види читання.

Ознайомлювальне читання або читання з розумінням основного змісту тексту здійснюється на матеріалі автентичних, переважно художніх текстів. У кожному художньому тексті обов'язково є культурно-країнознавча інформація, проте, на відміну від спеціальних пізнавально-інформаційних текстів, вона представлена, головним чином, імпліцитно, у формі алюзій.

Вивчаюче читання або читання з повним розумінням тексту має на меті досягнення максимально повного й точного розуміння тієї інформації, що подається в тексті. Матеріалом для вивчаючого читання у НМК *English through Communication* служать тексти-полілоги, коментарі та пізнавально-інформаційні тексти.

З метою пошуку конкретної інформації використовується переглядове читання. У процесі переглядового читання залежно від комунікативної мети учень повинен швидко переглянути текст, знайти потрібну інформацію і сконцентрувати на ній свою увагу. Цей вид читання є можливим на даному етапі вивчення ІМ, оскільки перед-

¹ Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. – Вид. 2-е, випр. і переробл./ Кол. авторів під керівн. С.Ю.Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – С.199-204.

бачає наявність в учнів сформованих умінь, необхідних для орієнтування в логіко-смісловій структурі тексту, умінь знаходження та вибору нової чи заданої інформації.

Прикладом такого тексту може служити текст інформаційної картки "Education of Canada". Робота з текстом/текстами у НМК *English through Communication*, як правило, завершується підготовкою повідомлення чи проекту:

We continue talking about typical examination situations. Some of you are yourselves, others are Canadian students. How much does it take to revise the material before an exam? Which exams are obligatory and which are optional in your country? When did you sit for an exam for the first time in your school life? (Canadian students can make use of the Information Card "Education of Canada").

Розглянемо *підсистему вправ* для формування вмінь вживання культурно-країнознавчої інформації у *говорінні*. Як відомо, говоріння забезпечує усне спілкування іноземною мовою в діалогічній і монологічній формі. Тому підсистема вправ, що пропонується, включає:

- групу вправ для розвитку вмінь діалогічного мовлення у навчально-комунікативних ситуаціях (НКС) культурно-країнознавчої тематики;
- групу вправ для розвитку вмінь монологічного мовлення у НКС культурно-країнознавчої тематики.

Важливою умовою здійснення діяльності говоріння є, як відомо, наявність мовленнєвих автоматизмів чи мовленнєвих навичок: граматичних, лексичних, вимовних. Окремі операції процесу породження мовленнєвого висловлювання рідною мовою непомітні, всі вони повністю автоматизовані і здійснюються миттєво. Спілкуючись рідною мовою, мовець думає лише про те, що сказати і в якій послідовності. При говорінні іноземною мовою у процесі оволодіння нею операції процесу породження мовленнєвого висловлювання стають помітними через відсутність міцних зв'язків між мовленнєвим задумом та можливими мовними засобами його вираження. Тому умовою здійснення діяльності говоріння з використанням культурно-країнознавчої інформації є наявність мовленнєвих автоматизмів, або мовленнєвих, а саме лексичних навичок, що передбачають коректну вимову лексичних одиниць культурно-країнознавчого характеру та їх вживання у діалозі та монологі.

Наведемо приклад вправи, спрямованої на формування лексичних навичок говоріння:

Now look at the map of Canada and show all the provinces and territories of the country. Before we start, make sure you can pronounce their names properly.

	Provinces	Capital cities
Atlantic or Maritime provinces	1. Newfoundland	Saint John's
	2. Prince Edward Island	Charlottetown
	3. New Brunswick	Fredericton
	4. Nova Scotia	Halifax
	1. Quebec	Quebec City
	2. Ontario	Toronto
Prarie provinces	7. Manitoba	Winnipeg
	8. Saskatchewan	Regina
	9. Alberta	Edmonton
	10. British Columbia	Victoria
	Territories	
	1. The Yukon Territory	Whitehorse
	2. The Northwest Territory	Yellowknife
	3. Nunavut	Iqaluit [A]

Розглянемо інші групи вправ для навчання говоріння при формуванні ККК. Перша з них стосується діалогічного мовлення. У сучасній методиці існує кілька підходів до навчання *діалогічного мовлення*¹. У НМК *English through Communication* використовується підхід, який передбачає шлях від засвоєння спочатку елементів діалогу до самостійної побудови діалогу на основі запропонованої навчально-комунікативної ситуації. Підготовчий або нульовий етап формування навичок та вмінь діалогічного мовлення, на якому здійснюється навчання реплікування, практично відсутній у НМК *English through Communication* для 9-го класу, оскільки в ньому немає потреби. Тому навчання цього виду МД має три етапи: 1-й – *оволодіння певними діалогічними єдностями*; 2-й – *оволодіння мікродіалогом*; 3-й – *оволодіння вміннями вести діалог*. Пояснимо сутність кожного з етапів та наведемо приклади вправ до них.

На *першому етапі*, метою якого є навчити самостійно вживати культурно-країнознавчу інформацію на рівні діалогічної єдності, виконуються переважно рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні вправи на обмін репліками. Учасниками спілкування є самі учні, а вчитель дає їм певне комунікативне завдання з описом НКС і ролями, що їх мають виконати учні. Приклад однієї з таких вправ: *Your new Canadian class-mates are naturally interested in school life in Ukraine. Work in pairs: one of you is yourself, the other – your Canadian classmate. Below are some questions a Canadian student can ask his/her Ukrainian class-mate.*

На *другому етапі* навчання діалогічного мовлення виконуються вправи, спрямовані на формування в учнів умінь об'єднувати засвоєні діалогічні єдності в мікродіалогі згідно із запропонованими їм НКС. На цьому етапі для подолання труднощів, що виникають у процесі поєднання діалогічних єдностей, допускається використання штучно створених опор: підстановчої таблиці, структурно-мовленнєвої схеми та функціональної схеми діалогу. Вибирати опори необхідно залежно від підготовки учнів, а використовувати їх лише під час роботи в парах на місцях і поступово усувати. За характером на даному етапі переважають рецептивно-продуктивні комунікативні вправи. Наприклад:

You're a tourist visiting Ottawa for the first time. Ask your guide for a piece of advice on the sights you should see in the capital. Tell him/her what you're keen on.

You're a guide. Give each of your tourists a piece of advice on the sights they can't miss in Ottawa. Take into account their interests.

Example.

P₁ (a tourist): Would you give me a piece of advice on the sights I should see in the capital? I'm keen on art.

P₂ (a guide): If I were you, I'd visit the National Gallery of Canada. You can't miss the glorious new structure on Sussex Drive.

Work in pairs. The guides can make use of the text "You Can't Miss It" if necessary; the tourists can refer to exercise 3 for ideas.

¹ Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. – Вид. 2-е, випр. і переробл. / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – С. 156.

Мета *третього етапу* – навчити учнів створювати власні діалоги на основі запропонованої НКС різних функціональних типів. Це може бути діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями, думками чи діалог-обговорення/дискусія. Вправи третього етапу рецептивно-продуктивні, комунікативні. При виконанні цих вправ рекомендовано використовувати лише природні опори. Як природні опори можуть використовуватися географічні карти, малюнки, слайди тощо.

We're at the Toronto youth debating club to discuss the problem if playing a sport is really a must for a young boy/girl.

Prepare a short talk "pro" or "contra" the usefulness of sport. Then share your arguments with your group. (There are two groups: Group 1 "Pro", Group 2 "Contra"). The student whose arguments will prove the most convincing will be appointed the leader of his/her group. Start the discussion.

Охарактеризуємо групу вправ для розвитку вмінь вживати культурно-країнознавчу інформацію у *монологічному мовленні*. Монологічне мовлення представляє особливий інтерес для досліджуваної у цій статті проблеми, оскільки однією з основних комунікативних функцій, яку воно виконує, є інформативна. Отже рівень засвоєння важливої для нас культурно-країнознавчої інформації можна простежити за допомогою монологічних висловлювань учнів.

У НМК *English through Communication* для 9-го класу передбачено послідовне навчання монологу-повідомлення про географічне положення, основні історичні віхи, шкільну систему Канади, монологу-розповіді про свої уподобання щодо видів спорту; монологу-переконавання/міркування про переваги чи недоліки професійного спорту, а також монологу-міркування/переконавання щодо місць, які варто відвідати у певних канадських містах; монологу-опису визначних місць деяких канадських міст тощо.

Навчання монологічного мовлення у НКС культурно-країнознавчої тематики починається з самостійного створення учнями висловлювання понадфразового рівня. За ним слідує етап, на якому учні вчать створювати монологи текстового рівня. Відповідно до зазначених етапів виділяємо:

- вправи у монологічному висловлюванні понадфразового рівня на основі НКС культурно-країнознавчої тематики;
- вправи у монологічному висловлюванні текстового рівня на основі НКС культурно-країнознавчої тематики.

Вправи у монологічному висловлюванні *понадфразового рівня* – це репродуктивні та продуктивні вправи, в яких можливе використання штучних опор. Зауважимо, що в НМК *English through Communication* разом з невідготовленими монологічними висловлюваннями мають місце підготовлені, що потребує засвоєння певної культурно-країнознавчої інформації. Таку інформацію учні отримують із текстів-полілогів, пізнавально-інформаційних текстів для читання та аудіювання. При

побудові монологічного висловлювання понадфразового рівня учні можуть користуватися штучно створеними вербальними опорами. Джерелом інформації є текст для читання або аудіювання. Наведемо приклад вправи, в якій учням, що прочитали три тексти, необхідно вибрати один і підготувати коротке повідомлення про одного з українських поетів:

You're at the meeting of your Canadian Literary Club. The representatives of three groups are to give a talk on his/her favourite Ukrainian poet and recite the translation of a poem. The rest of the class are Canadian students. They're welcome to ask questions.

Мета другого етапу навчання монологічного мовлення – навчити учнів монологічних висловлювань *текстового рівня* різних функціонально-смыслових типів мовлення відповідно до НКС. До цієї групи належать продуктивні комунікативні вправи. На даному етапі опори, як правило, не використовуються, можливе лише застосування в окремих випадках запису власних імен, географічних назв. Наведемо приклад:

Compare New Zealand's system of secondary education with that of Canada (See Unit One): the age children start and leave school in both countries, the age of enrolment, the types of school children go to (don't forget about Correspondence Schools and the reason for their existence), kinds of state schools – secular and coeducational – in both countries.

Важливе місце при навчанні ККК за НМК *English through Communication* займає письмо як вид мовленнєвої діяльності. Розглянемо підсистему вправ для навчання вмінь *письма у НКС культурно-країнознавчої тематики*. Письмо – це специфічний вид мовленнєвої діяльності, де кодування інформації відбувається за допомогою графічного способу. Підсистему вправ для письма як виду МД у НМК *English through Communication* складають дві групи:

- група вправ для формування лексичних навичок письма;
- група вправ для розвитку вмінь письма.

Мета вправ для *формування лексичних навичок письма* – навчити учнів коректно писати і вживати лексичні одиниці культурно-країнознавчого характеру. До цієї групи вправ у НМК *English through Communication* для 9-го класу входять вправи на розв'язання кросвордів, заповнення таблиць, на виписування слів і словосполучень, на вживання лексичних одиниць культурно-країнознавчого характеру на рівні фрази та понадфразової єдності. Приклад однієї з таких вправ:

To be able to describe the geographical position of Australia let's copy out the names of the oceans, seas, straits and bights the country is surrounded by, then the names of its rivers, the most significant mountain chain with its highest point, and at last the names of the two famous tourist attractions shown on the map. When the list is ready we'll read it aloud to avoid any mistakes in pronunciation.

Численними є вправи на розв'язання кросвордів. При цьому необхідно прочитати тлумачення лексичної одиниці, згадати слово, що пояснюється, і правильно його написати:

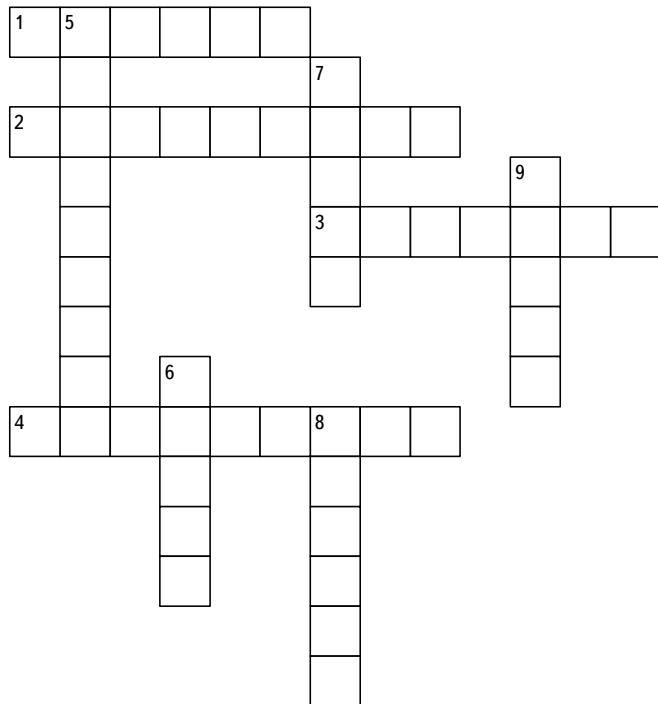
Can you solve the crossword?

Across

- 1 – a symbol of Canada
- 2 – another name for a *high school*
- 3 – the First Peoples of the Pacific Coast
- 4 – the head teacher in Canada

Down

- 5 – a school that includes grades 1 – 8
- 6 – the First Peoples living in the North
- 7 – another name for *required* subjects
- 8 – a state school which children attend free of charge
- 9 – a symbol of Canada

Група вправ для розвитку вмінь письма передбачає навчання учнів висловлювати свої думки у письмовій формі на основі НКС культурно-країнознавчої тематики на рівні тексту.

Працюючи з НМК *English through Communication*, учні 9-го класу вчать писати поздоровлення, запрошення, оголошення, записку; повідомляти про друга, члена сім'ї; писати лист-повідомлення у формі розповіді/ опису, висловлюючи свої враження, думки про особи, події, об'єкти, явища, факти (обсяг – не менше 16 речень). Наведемо приклади вправ для формування й розвитку вмінь письма на основі НКС культурно-країнознавчої тематики:

- 1) Write a summary dedicated to the geographical position of New Zealand for your Canadian school Geography Club magazine. You can make use of the information from exercise 4 and the map.
- 2) You're preparing a project on schools in English-speaking countries. You've got enough information about schooling in Canada. Write a short letter to Emily Simon from Brighton, England and to Bill Clark from New York, the USA. Describe the school system in Canada, ask them for some information on schools in Britain and in the USA.

Розглянувши систему вправ для навчання ККК, можна стверджувати, що вона забезпечує реалізацію основних практичних цілей навчання іноземної мови у середній школі – навчити учнів міжкультурного спілкування у межах вимог чинної програми у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, говорінні (діалогічне й монологічне мовлення), читанні і письмі. Вправи для формування ККК відповідають вимогам комунікативного підходу у навчанні іноземних мов, сприяють реалізації не лише практичної, але й освітньої, виховної та розвиваючої цілей навчання. Основні положення розробленої системи вправ можуть бути використані також для навчання іноземних мов у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів. Як перспектива подальшого дослідження може розглядатися навчання інших складників соціокультурної компетенції у загальноосвітній школі, зокрема такого компонента як моделі комунікативної поведінки у країні/ країнах виучуваної мови.

Л.П.Голованчук (Київ)

Read, Learn and Use

- Ignorance is not turned into wisdom by mere multiplication.
- Two heads are better than one when there is something in both of them.
- Fools wander, wise travel.
- Speech is the gift of all, but the thought of the few.
- A man must become wise at his own expense.
- There is no knowledge which is not valuable.
- Knowledge is boundless – human capacity is limited.
- Knowing that you don't know much is knowing a lot.
- Thoughts are your own; words are so no longer.
- In a war of words silence is the best weapon.